

חבל נחלתו

ואיסורי אכילה וע"כ אין כלל לאסור את הדבש הנוצר ממנה.
ח. העולה מן הדברים, שלרוב דעות האחרונים הדבש אף ללא הסתמכות על זוז"ג מותר לכתחילה אף שבא מפרחים הקדושים בקדו"ש מפני שנחשב למעוכל בגוף הדבורה. ואף לסוברים שלהתיר בהמה שנתפטמה מאוכל אסור צריך לסמוך על זוז"ג גורם, בדבש יש גורמי היתר: חומרים מותרים שהדבורה מוסיפה לשם עשיית הדבש, ואף אם איננו סומכים על גורמי היתר שהדבורה מפרישה, ישנם פרחי היתר שהדבורה אספה מהם צוף. ובנוסף לכך ראוי לציין שרוב הראשונים נקטו להלכה שלא כרמב"ם והסתמכו על גזירת הכתוב להתיר דבש ולא על הטעם שאינו מתמצה מגופן [ני"ד סי' פ"א ס"א וס"ח]. ומכל הטעמים הללו נראה לענ"ד שהדבש מותר, ואינו קדוש בקדושת שביעית.

הבהמה הטמאה שרי משום דמעוכל היא כשרוף וא"כ ה"ה נתגדלה כל ימיה רק בדברים האסורים דמותו". והגר"א הסביר אף במרדכי משום זוז"ג, אבל אם נתפטמה כל ימיה באיסור – אסורה. והביא עוד מתוס' תמורה שהסתפקו בכך אם אסורה רק לגבוה או גם להדיוט והכריע לאיסור דאסורה אף להדיוט. ועי' בשפתי דעת.
ובערוה"ש [שם ס"ק ר'] פסק כש"ך: "וא"כ י"ל דרק באיסור עכו"ם החמירו ולא בשאר איסורים או עכו"ם באיסורי הנאה החמירו ולא באיסורי אכילה שאין טעם לאסור שהרי המאכל נתעכל במעיה, וכל גדולי האחרונים הסכימו להיתר (ש"ך ופ"ח וכו"פ ומהר"ט וכנה"ג)". וכן הסיק (שם ה"ז) שרק באיסורי עכו"ם אסור משום שהתורה אסרה אף פירשה משום "לא ידבק בידך" וכו'. ולרמב"ם אף בכרשיני עכו"ם מותר לגבוה. וקדושת שביעית קלה מאסורי הנאה

סימן נד

נטילת שכר עבור עשיית מצוות

בתיים, מי על משמרתו בצה"ל, ומי בפעולות אחרות. והשאלה הקשה היא על אלו מצוות מותר ליטול שכר ועל אלו אסור, ותחום זה טעון הגדרה. לדוגמא כתבי ס"ת תפילין ומזוזות שהן

הקדמה

חיינו שזורים בקיום מצוות, חלקן מצוות הכתובות במפורש בתורה, חלקן מצוות של גמילות חסד¹, וחלקן מקיימות את מצות ישוב א"י, מי בחקלאות, מי בבנית

1. בשיטה מקובצת [נדרים ל"ט ע"א] לגבי ביקור חולים אצל חולה שנכסי מבקר אסורים עליו שמוותר לבקרו עומד אבל לא יושב, כתב בשטמ"ק: "על העמידה לא בעי למשקל דמצוה הוא לבקר חולים שנאמר את הדרך ילכו בה ואמרינן התם בה זה בקור חולים ואמרינן לעיל: מה אני בחנם אף אתם בחנם, אבל מן השיבה מותר לקבל שכר הואיל ואי בעי פטר נפשיה מההיא מצוה בעמידה"... ועולה מדבריו כי על ביקור חולים בישיבה מותר ליטול שכר משום שאפשר לקיים את המצוה בעמידה, וזוהי תוספת של המבקר על קיום המצוה. ולמדנו כי אף על מצות גמילות חסד אין ליטול שכר.

חבל נחלתו

היינו הגמ' לומדת מן המשנה כי אין לקחת שכר על שום עשיית מצוות. ונראה להטעים את הציווי: יותר מדי אנו רגילים בחיינו כי לכל יש מחיר – שווה ערך ממוני. באה התורה ומדריכה כי ישנן מצוות פעולות שערכן גלום בתוכן ואין לקנותן בממון. לא השכר עיקר אלא העשייה לעצמה לו ולאחרים.

ממשיכה הגמרא: "להזות ולקדש מימיו מי מערה אפרו אפר מקלה. ורמינהו: המקדש במי חטאת, באפר חטאת – הרי זו מקודשת, אע"פ שהוא ישראלי! אמר אביי: לא קשיא, כאן – בשכר הבאה ומלוי, כאן – בשכר הזאה וקידוש; דיקא נמי, דקתני הכא להזות ולקדש, והתם קתני, המקדש במי חטאת ובאפר חטאת, שמע מינה". ונשנתה הסוגיא בקידושין [נ"ח ע"ב].

טירחא

וברש"י בקידושין [נ"ח ע"ב]: "בשכר הבאה – האפר ממקום למקום ושכר מילוי המים דמילתא דטירחא היא ורחמנא לא רמיא עליה ושרי למשקל אגרא ומקודשת, ומתניתין דבכורות בשכר הזאה וקידוש דליכא טירחא ושכר לימוד מצוה הוא נוטל, והתורה אמרה (דברים ד) ראה למדתי אתכם וגו' כאשר צוני וגו', מה אני בחנם אף אתם בחנם (גדלים דף לז)".

למדנו כי פעולות שיש בהן מצוה אבל קשורות בטורח הגוף אין מחייבין אותן לעשות בחינם. ועדיין צריך לדון האם הקלו בהן כיון שהן קודמות לגוף המצוה (כמו הבאה ומילוי), או אף אם הן המצוה עצמה מותר ליטול שכר טירחא (כמו בניית מעקה וסוכה), וצ"ע. ובס' בית מאיר [סי' תקפ"ה] כתב לגבי נטילת שכר על התקיעה בר"ה שנחשבת לטירחא, ומשמע שעל טירחא אף

בודאי נוטלים שכרם על כתיבתם, וישבו עליהם בתעניות שלא יתעשרו [פסחים נ' ע"ב] ואע"פ שמקיימים מצוה בכתיבתם, ומטעם שעוסקים במצוה פטורים מק"ש ומתפילה [סוכה כ"ו ע"א]. או הבונה סוכה או מעקה לאחרים לא שמענו שאסור ליטול שכר אע"פ שעסוק במלאכת מצוה. ואפילו מוכרי תכלת לציצית פטורים מק"ש משום שעוסקים במצוה [סוכה שם]. וכן קוברי המת והמתעסקים בקבורתו נוטלים שכר [שו"ת יהודה יעלה ח"א יו"ד סי' רס"ז] וכן השוחטים נוטלים שכר, ובלגיות המקוה העומדות על הטבילה. וכן לשעבר היו סופדות בשכר כפי העולה מכתובות [מ"ח] שלפי כבוד האשה היה בעלה חייב בסופדות ובחלילין.

על אלו מצוות מותר לאדם ליטול שכר על עשייתן, ועל אלו אסור לו?

א. כללי נטילת שכר על עשיית מצוות

בתלמוד בבלי [בכורות כ"ט ע"א] במשנה: "הנטל שכרו לדון – דיניו בטיילים, להעיד – עדותיו בטיילין, להזות ולקדש – מימיו מי מערה אפרו אפר מקלה. אם היה כהן מטמאהו מתרומתו – מאכילו ומשקו וסכו, ואם היה זקן – מרכיבו על החמור, ונותן לו שכרו כפועל".

גמ'. מנהגי מילי? אמר רב יהודה אמר רב: דאמר קרא (דברים ד) ראה למדתי אתכם וגו' – מה אני בחנם אף אתם בחנם. תניא נמי הכי: כאשר צוני ה' אלהי – מה אני בחנם, אף אתם בחנם. ומנין שאם לא מצא בחנם שילמד בשכר – תלמוד לומר (משלי כ"ג) אמת קנה, ומנין שלא יאמר, כשם שלמדתי בשכר – כך אלמדנה בשכר – תלמוד לומר: אמת קנה ואל תמכור".

חבל נחלתו

בזמן מצוה מתיר ליטול שכר. והגאון הרב עובדיה יוסף [ח"ה או"ח סי' כ"ה] הסבירו בטירחא שקודם קיום המצוה.

שכר בטלה

בתלמוד בבלי [כתובות ק"ה ע"א]: "קרנא בתורת אגרא הוה שקיל. ובתורת אגרא מי שרי? והתנן: הנוטל שכר לדון — דיניו בטלין! הנ"מ אגר דינא, קרנא אגר בטילא הוה שקיל. ואגר בטילא מי שרי? והתניא: מכוער הדיין שנוטל שכר לדון, אלא שדינו דין; ה"ד? אילימא אגר דינא, דינו דין? והתניא: הנוטל שכר לדון — דיניו בטלין! אלא אגר בטילא, וקתני: מכוער הדיין! הני מילי בטילא דלא מוכחא, קרנא בטילא דמוכחא הוה שקיל, דהוה תרי באמברא דחמרא ויהבי ליה זוזא. כי הא דרב הונא, כי הוה אתי דינא לקמיה, אמר להו: הבו לי גברא דדלי לי בחריקאי, ואידון לכו דינא".

עולות מן הסוגיא שלוש אבחנות²:

- א) אסור ליטול שכר על קיום מצוה אפילו עושה עבור אחרים (דיין בבי"ד) והעושה כן דינו בטל.
- ב) הנוטל שכר בטלה ומוכח שהתבטל ממלאכה אחרת – מותר ליטול ודינו דין³.
- ג) הנוטל שכר בטלה ואין בטלתו מוכחת דינו דין אבל מכוער הדבר.

וישנה אבחנה נוספת אותה כותב הרא"ש [בכורות פ"ד סי' ה']: "והא דאמרינן (שם) שני דייני גזירות שבירושלים היו נוטלין שכרן מתרומת הלשכה ומוכח התם דבלא אגר בטילה דמוכח שרי, שאני התם דכל עסקיהם היו בזה ולא היו יכולין לעסוק בשום מלאכה. ואי אפשר למות ברעב והיו צריכין ליטול כדי פרנסתם. וכן אילא ביבנה שהתירו לו חכמים ליטול שכר לפי שהכל היו מביאין אליו בכוריהן כל היום והיה צריך להיות בטל מכל מלאכה". וכ"כ תוס' בבכורות נ"ט ע"א ד"ה מה אני.

וחילוק נוסף שמשיב אבידה שהתנה על שכרו נוטל כפועל בטל. בשיטה מקובצת [בבא מציעא ל"א ע"ב] כתב: "והאי כפועל בטל דהכא לא הוה כפועל בטל דמסכת בכורות דתנן דמי שבטל ממלאכתו לדון נוטל שכרו כפועל בטל דרצה לומר כפועל בטל לגמרי... ואם תאמר מאי שנא הכא דשקיל כפועל בטל של אותה מלאכה והתם לא שקיל אלא כפועל בטל לגמרי. יש לומר דשאני הכא משום דמחייב בכל ענין ואפילו היכא דבטל ממלאכתו דדרשינן אני ה' מה אני בחנם וכי' שאין לו ליטול שכר טרחו כלל משום הכי לא שקיל אלא כבטל לגמרי אבל הכא דכשהוא בטל ממלאכה אי בעי לא משיב דכתיב אפס

2. עי' שו"ת יכין ובוועז [ח"א סי' נ"ח] שלומד שבעה כללים לגבי נטילת שכר בדיינים.

3. וכתב בשו"ת הרא"ש [כלל נ"ו סימן ה' ד"ה ותמה הוא] לגבי בטלה דמוכח: "וכמו קרנא דהוי תהי בחביתא דחמרא; ודבר זה היה מצוי לו תדיר, והוא בטלה דמוכח. אבל לא שיאמר אדם: שמא יזדמן לי ריוח בקניית סחורה, או סרסרות, בדבר שאינו יודע ומצוי לו. תדע לך שהוא כן, שהרי אסור לדיין ליקח יותר ממה שיתבטל ממלאכתו, דהכי משמע ל' בטלה; דאם היה נוטל יותר מכדי ביטול מלאכתו, היה זה שכר דינא. ותנן (בכורות כט): הנוטל שכר לדון, דיניו בטלים. וא"כ על כרחיך צריך לומר, דלא מיקרי שכר בטלה אם לא שעסוק במלאכה ומתבטל ממנה; ונותן לו כשכר פועל של אותה מלאכה שבטל ממנה. אבל לא שיאמר אדם: שמא יזדמן לו ריוח; ואם יטול שכר על זה, הדין בטל, ונמצא שנוטל ממון מזה ונותן לזה בלא דין, וגזלן הוא".

חבל נחלתו

על מה אני בחנם אף אתם בחנם ואע"פ שנטל משניהם". וכ"כ בשמו הר"ן נעל הרי"ף סופ"ב בקידושין. וכן בתויו"ט עה"מ בקידושין הוסיף: "וכתבו התוס' דמקרא ממש לא נפקא ליה. דהא לא שמעינן מיניה היכא דעבד בשכר דלא מהני. אלא אסמכתא בעלמא הוא דלא מהני אפילו דיעבד". ונראה שקנס חכמים שייך דוקא במקום שהפעולה היא של "חלות" אבל פעולה מעשית כגון בניית מעקה – לא מסתבר שחכמים יבטלו את העשייה, ויאמרו כי אי עביד לא מהני. ורק בפעולות שעיקרן מחשבה קנסו חכמים כגון בקידוש והזאה. רבינו עובדיה מברטנורה בפירושו על המשנה [בכורות פ"ד מ"ן דן בכך הלכה למעשה: "וברבני אשכנז ראייתי שערוריה בדבר זה, שלא יבוש הרב הנסמך ראש ישיבה ליטול עשרה זהובים כדי להיות חצי שעה על כתיבת ונתנית גט אצד, והעדים החותמים על הגט שני זהובים או זהוב לכל הפחות לכל אצד, ואין זה הרב בעיני אלא גזלן ואנס, לפי שהוא יודע שאין נותנים בעירו גט שלא ברשותו, ונותן הגט בעל כרחו צריך שיתן לו כל חפצו. וחושש אני לגט זה שהוא פסול, דהא תנן במתניתין הנוטל שכר לדון, דיניו בטליון. להעיד⁴, עדותו בטלה⁵."

כי לא יהיה בך אביון הילכך שרי ליקח שכר בטלו דאותה מלאכה דבטל מינה כדפירשתי. תלמיד הר"ף. היינו אם עושה המצוה מחוייב לגמרי ואין יכול להשתמט נוטל שכר מועט, אולם אם הוא יכול להשתמט לגמרי נוטל שכר כפועל באותה מלאכה שהתבטל ממנה.

ובעוד פסקא שם חזר על חילוק זה: "ויש אומרים דאמרינן גבי הבטל ממלאכתו לדון שנוטל שכרו כפועל בטל ממש דיינינן ליה דכיון דשורת הדין יש לנו ללמוד ולדון בחנם משום מה אני בחנם די לו שנתן לו כפועל בטל ממש וכשומר קישואין מה שאין כן בזו שהרי פטור לגמרי משום אפס כי לא יהיה בך אביון וכן כתבו במקצת התוספות והראשון יותר נכון בעיני".

ב. חומר האיסור

האיסור על נטילת שכר מצוות הוא מהתורה, אמנם הקנס לדין לבטל את דיניו מדרבנן. וכן כתב הרמב"ן [קידושין נ"ח ע"ב] לגבי הנוטל שכר לדון שדיניו בטלים, ואם החזיר את שכרו דינו קיים למפרע. ובאר את טעם הדין: "שאיין זה פסול לא מתחלתו ולא בסופו, אלא שכל זמן שהוא נוטל בו שכר קנסוהו חכמים לבטל מעשיו משום דקא עבר

4. דברי הרע"ב הובאו בשו"ע [אבן העזר סי' קנ"ד סדר הגט ס"ד]: "אם הסופר או החכם המסדר הגט נוטלים שכר הרבה יותר מכדי בטלה... והר"ר עובדיה בפירוש המשנה בפרק ד' דבכורות קרא תגר על הרבנים מסדרי הגט הנוטלים יותר מכדי שכר בטלה. הגה: ולא נהגו כמותו. גם טעמו אינו כלום, כי הוא מדמה דבר זה למה שאמרו הנוטל שכר לדון דיניו בטליון; ואינו ראייה, כי סדור הגט אינו דין, אלא למוד בעלמא. ועיין לעיל סימן ק"ל הטעם שהעדים לוקחים שכר". היינו לפי הרמ"א סידור גט אינו כדן ומותר ליטול עליו שכר.

5. כתב בשו"ת הרדב"ז [ח"ב סי' תרכ"ב]: "ואף על פי כן ראייתי שהיה יותר מכדי בטלה, וסמכתי על שני טעמים כי כתיבת הכתובה והגט צריך אומנות והסופר נוטל חלק גדול והשאר לעדים והוא קרוב לשכר בטלה ותו דעל מנת כן קבלום עליהם הצבור כיון שהם פנויים תמיד ומוכנים לזה,

חבל נחלתו

ליטול שכר על כך ועל כך. ובזה יוכל להתנות גם כן על החליצה שאף מהרמא"י הנ"ל החמיר לאסור בחליצה. כמ"ש בר"ס קס"ט. והתוס' כתבו דאפילו מי שיש לו אם מניח כל עסקיו ומשא ומתן שלו מסתברא **דחשיב בטלה דמוכח**. וכך העלה הכ"מ בפ"ג מהל' תלמוד תורה. ומטיק עוד דקיי"ל כל מקום שההלכה רופפת בידך הלך אחר המנהג. וראינו כל חכמי ישראל קודם זמן רבינו גר"ל הרמב"ם שכתב בפירושו המשנה פ"ד ממסכת אבות שלא ליטול שום דבר כללן ואחריו נוהגים ליטול שכר מן הצבור. וגם כי נודה שהלכה כדברי רבינו בפירושו המשנה אפשר שהסכימו כן כל חכמי הדורות משום עת לעשות לה' הפרו תורתך. שאילו לא היתה פרנסת הלומדים ומלמדים מצוייה לא היו יכולים לטרוח בתורה כראוי והיתה התורה משתכחחח ח"ו ובהיותה מצויה יוכלו לעסוק ויגדיל תורה ויאדיר ע"כ (לשון הכס"מ)⁶.

למדנו מדבריו כמה אבחנות לגבי רשות ליטול שכר. ונדון במה שהזכיר לגבי עדים עפ"י הרשב"א שדוקא עדים שכבר חלה עליהם עדות מכח ראייה בעבר מצווין לבוא ולהעיד, אבל אם זמנום לבוא ולהעיד יכולים ליטול שכר⁷.

תלמיד הרמ"א, התויו"ט, ענה על בקורת הרע"ב [בכורות פ"ד מ"ו ונתינת גט אחד כו']:
"ומהר"ר משה איסרלש ז"ל בהגהותיו לש"ע א"ה סי' קנ"ד כתב עליו שאינו כלום. כי הוא מדמה דבר זה למה שאמרו הנוטל שכר לדון דיניו בטלים. ואינו ראייה כי סדור הגט אינו דין אלא לימוד בעלמא. וכן העדים הואיל ומתנין עמהם שאם יקלקלו הגט שישלמו אותו. מכח זה מותר להם לקבל שכר הרבה או מטעם דהעדים אסורים לישא הגרושה. ע"כ. ואני אמר עוד דעל העדים מעיקרא לאו קושיא. כי הא דכתב ב"י ח"מ ס"ס כ"ח בשם תשובה להרשב"א שלא אמרו הנוטל שכר להעיד עדותו בטלה **אלא בעדים שנעשו עדים כבר שהם מצוים להעיד**. ולא רצו להעיד עד שנטלו שכר. ודומיא דנוטל שכרו לדון שמצוה על ב"ד לדון בין איש לרעהו. **אבל מי שאינו מחויב להעיד ונוטל שכר לילך ולהיות עד אינו בדין זה לפי דעתו**. ע"כ. והשתא דאתית להכי אף בדין יש לומר כן שלא אמרו אלא בבאו לפניו לדון. אבל כשקובעין אותו להיות קבוע לדון. זה אינו בכלל המצוה. שכשאינו קבוע. היום יבואו לפניו ולמחר לפני אחר. ולפיכך כשנקבע רשאי להתנות בתחלת קביעתו

ואם לא יהיה על דרך זה אסור לקחת יותר מכדי שכר בטלה לא דיין ולא רב ולא עדים ואם עברו ולקחו אין דיניהם דין ולא עדותם עדות. וז"ל רבינו עובדיה בפירושו המשניות שלו... בטלה עכ"ל ומה נעמו דבריו".

6. אכ"מ בענין דברי הרמב"ם החריפים ותשובות ראשונים ואחרונים עליו.
7. וכן נסמך על דבריו בשו"ת מהר"י בן לב [ח"ד סי' כ']: "ועוד נסתפק השואל מחמת זה השליח מההלכה היו נותנין לו שכר בשליחותו וכבר אמרו הנוטל שכר להעיד אין עדותו עדות וזה השליח צריך שיאמר בפני נכתב ובפני נחתם. תשובה איברא דהרשב"א כתב בתשובת שאלה שלא אמרו הנוטל שכר לדון דינא וכו' אלא בעדים שנעשו כבר עדים שהם מצוים להעיד ולא רצו להעיד עד שנתנו כבר וכו' וכיון שכן הוא זה השליח שכפי דברי השואל בתחלת שליחותו התנ' בשכ' השכירות אפילו שהו' צריך להעיד ולומר

חבל נחלתו

על מ"ע זו וביקש שכרו אינו חייב לשלם לו? וכי העושה מלאכה לחבירו בשבת א"צ לשלם שכרו משום שעושה עבירה? אלא ודאי ס"ל לרש"י וסיעתו דפי' הדרשה מה אני בחנם כו' היינו שאסור לקבל שכר, וכהרע"ב, אבל אגן לא קיי"ל כרש"י לענין חליצה כמבואר באה"ע (סי' קס"ה), מש"ה לא קיי"ל כרש"י והרע"ב ביו"ד (סי' של"ו) לענין רופא, ואין בלקיחת מעות עבור מצוה שמץ גזל, אלא איסור בקשת שכר, אבל אחר שכבר לא רצה לעשות מצוה בלא שכר, אין בלקיחת המעות משום גזל ולא כהרע"ב ז"ל.

היינו לפי הנצי"ב, להלכה, עוברים על האיסור בשעת פסיקת השכר בלבד, ולאחר מכן מותר ליטול שכר על קיום המצוה לפי מה שפסק.

ג. מצוות שרשאי ליטול עליהן שכר

ר' יוחנן בגמרא בנדרים [ל"ז ע"א] סבר ששכר פיסוק טעמים מותר ליטול (וכ"פ הרמב"ם בהל' נדרים פ"ו). וכתבו תוספות בטעמו: "שכר פיסוק טעמים — וסבר דפיסוק אינו צריך אלא מדרבנן ולא שייך לומר מה אני בחנם אף אתם בחנם". היינו האיסור על נטילת שכר חל רק על איסורי תורה, ולא על איסורי דרבנן.

ובספר תשב"ץ קטן [סימן תקכ"ה] הביא היתר יותר כולל: "ירושלמי דנדרים אלה המצוות אשר צוה ה' וגו' מה אני בחנם אף אתם בחנם. יכול אף שכר מלמדים ושכר

ובשו"ת משיב דבר [ח"ב סי' נ"א] כתב כי רע"ב ורש"י חלוקים עם השו"ע, הרמ"א והתו"ט. הרע"ב מבין כי זהו איסור הגורם לעובר בו וליטול שכר, להיות לגזלן. ואילו הם מבינים, וכך פסקו להלכה, שזהו איסור בעלמא, אבל אם התנה ליטול שכר חייבים לשלם לו.

ז"ל הנצי"ב: "משא"כ איסור ליטול שכר מצוה אינו אלא בשעת פסיקת שכר כדי לעשות מצוה, אלא חובה לעשות בחנם שנאמר כאשר צוני וגומר מה אני בחנם כו' אבל אחר שכבר פסק שכר שוב אין איסור לקבל שכר, מש"ה חובה גם לקיים הבטחתו במקום שאין שם הטעם של משטה אני בך, ונמצא דאחר שעבר על פסיקת שכר בשביל עשית מצוה דומה לאחר שעבר על לקיחת רבית דבשניהם מה שעבר עבר, ושוב אין מוציאין זכותו ממנו, רק ברבית דאורייתא כתיב וחי אחיך אהדר ליה, זהו דעת הרמב"ן והשו"ע ולא כהרע"ב, ומזה יש ללמוד דבכונה לא הביא המחבר באה"ע (סי' קנ"ד) לשון הרע"ב רק כתב כי הרע"ב קרא תגר כו' ולא כתב הלשון שהמה גזלנים, והוא משום דבזה פשיט דלא קיי"ל כהרע"ב כמו שפסק ביו"ד לענין הרופא, ורק מכ"מ איסור יש בזה לבקש שכר לעשות מצוה, ואשר מזה יש לחוש על הכשר הגט כמו בהא דדינא בטלים, וע"ז השיב הרמ"א בהגהתו יפה... ולכאורה אינו מובן סברא זו וכי בשביל שהיה מחויב לעשות המצוה בלא פיסוק שכר והוא עבר

בפני נכתב ובפני נחתם מילתא דפשיטא היא דנאמן במה שמעיד בפני נכתב ובפני נחתם ומטעמא אחריתי נמי דנראה דמה דאמר דהנוטל שכר לדון דיניו ולהעיד עדותיו דעדותיו בטלי' היינו מדרבנן ואני כתבתי בזה הנדון פסק ספר הפסקים יעויין שם".

חבל נחלתו

סופרים ת"ל ראה למדתי אתכם חקים ומשפטים חקים ומשפטים בחנם אבל לא שכר מלמדים ושכר סופרים מכאן ראייה שמותר ליקח שכר לימוד". (ונראה שהרמב"ם לא סבר כירושלמי זה).

חילוק חשוב כתב הרמב"ן [תורת האדם שער המיחוש — ענין הסכנה] והוא מקורו של הנצי"ב: "ולענין שכר רפואה נראה לי דמותר ליטול מהן שכר בטלה וטרחא, אבל שכר הלמוד אסור, דאבדת גופו הוא ורחמנא אמר והשבותו לו. ואמר' לענין מצות (בכורות כ"ט א) מה אני בחנם אף אתה בחנם. הלכך שכר החכמה והלמוד אסור דהו"ל כשכר הזאה וקידוש, אבל שכר הטרחא מותר דהו"ל כשכר הבאה ומילוי דמותר. וכן שכר בטלה מותר כדתנן (שם ב') אם היה זקן מרכיבו על החומר ונותן לו שכרו כפועל בטל של אותה מלאכה דבטיל מינה.

וכן מי שיש לו סממנין וחבירו חולה צריך להן, אסור לו לעלות בדמיהן יותר מן הראוי. ולא עוד אלא אפילו פסקו לו בדמיהן הרבה מפני דוחק השעה שלא מצאו סממנין אלא בידו, אין לו אלא דמיהן... אבל אם התנה בשכר הרופא הרבה חייב ליתן לו, שחכמתו מכר לו ואין לה דמים.

ויש מי שסבור דטעמא דבורח משום דחייב להצילו משום השבת אבדה, ולפיכך אין לו שכרו אלא כפועל בטל. ולדבריהם אין לרופא אלא שכר בטלה שלו, שאם היה בטל מן הסלע והתנה עמו נותן לו את הסלע. ולא מסתברא דכיון דמדמינן לה לחליצה, דע"מ שתתן לך מאתים זוז דלא רמיא עליה חיובא ממש למיחלץ, ואי כניס לה לאו איסורא עביד, ש"מ דלאו משום חיובא דמצוה הוא אלא דינא הוא דלא מיחייב אינש בתנאין בשעת הדחק ביותר מכדי דמים, **הא בשכר רופא ששוה כל**

כסף הוא חייב ליתן כל מה שהתנה לו, ואע"פ שמצוה עליו לרפאות אף בורח נמי מצוה עליו להציל, **אלא כל מצות עשה דרמיא אכולי עלמא אם נודמנה לזה ולא רצה לקיימה אלא בממון, אין מוציאין ממון מידו ולא מפקיעין ממנו חיוב שלו, שאין זה כדין ריבית שיוצאה בדיונין (ב"מ ס"ב א) דרחמנא אמר וחי אחיך עמך אהדר ליה דליחי עמך".**

למדנו מדברי הרמב"ן שרופא עוסק במצוה של השבת גופו של החולה, וע"כ מצווה לרפאות בחינם, או ליטול שכר בטלה וטירחא. אעפ"כ אם התנה על שכר חייבים לתת לו. ואע"פ שאצל דיין ביטלו דיניו על לקיחת שכר, כאן לא נענש, ואף רשאי ליטול שכר משום שכל מצות עשה המוטלת על כו"ע ולא רצה לקיימה אלא תמורת ממון – נוטל ממון עליה. וכן פסק בשו"ע [יו"ד סי' של"ז ס"ג] וברמ"א [שם] וכן באר הגר"א [על אהרן בניגוד להסבר הריטב"א לגבי מעבורת. וטעם זה שייך אף למוהל שאינו רוצה למול שכתב הרמ"א [יו"ד סי' רס"א] עפ"י תשובת הרשב"א שכופים אותו למול בחנם אם אין לאבי הבן כדי לתת שכרו. וביצין אליעזר [ח"ה רמת רחל סי' כ"ד] הביא משו"ת תשובה מאהבה [ח"ג יו"ד סי' ת"ח] שאף רופא כופים לרפאות בחנם אם אין רופא אחר והוא רוצה רק בשכר.

ד. גדר המצוות שאסור ליטול עליהן שכר

לאחר שהסוגיות מוצעות לפנינו, צריך לעיין בשאלות שהעלנו לעיל כיון שהרבה מאד בעלי מקצועות נוטלים שכר גבוה, והמותר להם ליטול בשכרם הוא רק טירחא ובטלה, ממילא מה שהם פוסקים לעצמם שכר גבוה יש בו צד איסור. וכאלה המקדישים את כל זמנם לעבודת

חבל נחלתו

המצוה כמפקדים בצבא מובן שהמדינה פסקה להם שכר בטלה גבוה כגוזרי גזירות⁸ שבביהמ"ק, אולם כאלה שהם פסקו לעצמם: כפסיכיאטרים ורופאים ורבנים לחופות ומוהלים למילות – איני יודע היתרם לכך.

סימן נה

טיסת כהנים מעל בית קברות

שאלה

טהרות.

וכן בגמ' ברכות נ"ט ע"א: "אמר ר"א בר צדוק מדלגין היינו על גבי ארונות של מתים לקראת מלכי ישראל..." ובהמשך: "דאמר רבא דבר תורה אהל כל שיש בו חלל טפח חוצץ בפני הטומאה ושאינו בו חלל טפח אינו חוצץ בפני הטומאה, ורוב ארונות יש בהן חלל טפח, וגזרו על שיש בהן משום שאין בהן ומשום כבוד מלכים לא גזרו בהו רבנן". ובתוס' נד"ה ריב] כתב שראש הארון פתוח וע"כ אין נחשב כקבר סתום. אבל אם סתום ובפנים פותח טפח מטמא כל סביביו ולמעלה בוקע ועולה. וכ"כ הרמב"ן בתורת האדם [עמ' קל"ט הוצ' מוהר"ק]. וכ"פ הטור [יור"ד סי' שע"ב]: "וזהו דוקא בימיהם שהיו קוברין בענין שיש ביציאת הקבר פותח טפח אבל האידינא שכולו סתום אפילו יש בו אויר טפח כל שכנגדו טמא מן התורה". ואף בקבר שבקרקע ואינו בנוי, אם מעל הטומאה ישנו אהל טפח על טפח אבל ללא פתח יציאה לטומאה (במת שלם ד' על ד' טפחים, ובכזית טפח על טפח). הרי הוא מטמא מעל הקבר. ואף המצבה אינה חוצצת מפני הטומאה.

בעת ביקורי בירושלים עיה"ק ת"ו, ראיתי מודעות גדולות של בד"צ העדה החרדית אשר בו הם מודיעים על איסור לכהנים לטוס בטיסות הנכנסות והיוצאות משדה התעופה בלוד, מפני שהמטוסים עוברים מעל בית הקברות בחולון. וכיון שהודעה זו קשה מאד לביצוע, ונושא זה אינו חדש, וכבר דנו בו רבים מגדולי הפוסקים, עיינתי בו ולהלן סיכום דעות הפוסקים שעסקו בכך, עם מה שהתחדש לי.

א. טומאת קברים

מטוס העובר מעל בית קברות נטמא ונטמאים נוסעיו מטומאת הקברים שתחתיו. וצריך לדון בטומאה זו. ז"ל הרמב"ם [הלכות טומאת מת פ"ב הט"ו]: "הקבר כל זמן שהטומאה בתוכו מטמא במגע ובאהל כמת דין תורה, שנאמר או במת או בעצם אדם או בקבר, ואחזד הנוגע בגגו של קבר או הנוגע בכותליו, והוא שיהיה בנוי וסתום ואח"כ יהיה כולו מטמא במגע ובאהל..." וכ"כ בהקדמתו לפה"מ לסדר

8. ולהבין גובה שכרם של גוזרי גזירות, כתוב שהיו נוטלין תשעים ותשעה מנה מתרומת הלשכה [כתובות ק"ה ע"א] וזאת כאשר שכר המספיק לאדם ולאשתו לשנה שלמה הוא מאתים זוז היינו שני מנים [פאה פ"ח מ"ח]. כלומר פי-חמישים מההוצאה המינימלית למשפחה!